gan ijtimoiy talab bo‘lib, u o‘quvchi (ishchi)ning muayyan sohada samarali faoliyat ko‘rsatishi uchun zarur bo‘lgan ta’limiy (professional) tayyorgarligiga nisbatan qo‘yiladi.

Kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan ta’lim shaxslarning egallagan bilim, ko‘nikma va malakalarini o‘z shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qo‘llay olish imkoniyatidir. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta’lim shaxslarda mustaqillik, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo‘lish, tashabbuskorlik, mediaresurslar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan o‘z faoliyatida oqilona foydalana olish, ongli ravishda kasb-hunar tanlash, sog‘lom raqobat hamda umummadaniy ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Kollaborativ kompetensiya tushunchasi zamonaviy ijtimoiy-pedagogik nazariya va amaliyotda muhim kategoriya sifatida qaraladi. U insonning jamoada samarali muloqot o‘rnatish, hamkorlikda ishlash, umumiy maqsadlarga erishish uchun o‘z faoliyatini boshqalar bilan muvofiqlashtirish qobiliyatini bildiradi. Ijtimoiy-pedagogik nuqtayi nazardan, bu kompetensiya mutaxassis, psixolog, ijtimoiy xodim va oila bilan ishlovchi mutaxassislarning professional samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir [4;52-b.].

Ijtimoiy-madaniy makon xilma-xilligi, o‘zgaruvchanligi, boyligi bilan ajralib turadi, faollarning birgalikdagi va ijodiy faoliyatga qiziqishini rag‘batlantiradi, o‘zaro munosabatlarda imkoniyatlarni kengaytirish va institutsional chegaralardan tashqariga chiqish imkonini beradi. Ijtimoiy-madaniy makon shaxsning rivojlanishi uchun shart-sharoitlarni ta’minlashga hissa qo‘shishi uchun ijtimoiy-madaniy faoliyat resurslarining integratsiyasini ta’minlash zarur: ijtimoiy, tarbiyaviy va ta’limiy. Ijtimoiy-madaniy faoliyatning mavjud yo‘nalishlarini tahlil qilar ekanmiz, ularning aksariyati ishtirokchilarning boshqa odamlar bilan faol o‘zaro ta’sirini nazarda tutishini va turli xil birgalikdagi harakatlarni o‘z ichiga olishini ta’kidlaymiz. Har bir ishtirokchining tashabbusi va faolligini qo‘llab-quvvatlash uchun jamoaviy ishlashga tayyor bo‘lish, kommunikatsiya va konstruktiv o‘zaro ta’sir ko‘rsatish mexanizmlari bo‘lishi zarur hisoblaniladi.

Ijtimoiy-madaniy amaliyotlarning muhim jihati shundaki, ular ishtirokchilarning ijtimoiy faolligini rag‘batlantiradi. Bu shuni anglatadiki, ular hamkorlik, o‘zaro yordam, mas’uliyat va ijtimoiy o‘zaro ta’sirni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan bo‘lishi kerak. Inson bunday amaliyotlarda ishtirok etib, empatiyani rivojlantiradi, jamoada ishlashni o‘rganadi va umumiy muammolarni hal qilish tajribasiga ega bo‘ladi. Biroq, shuni ta’kidlash kerakki, ijtimoiy-madaniy amaliyotlarda shunchaki ishtirok etish proijtimoiy faollikning shakllanishini kafolatlamaydi. Asosiy nuqta shundaki, amaliyotchilar olingan tajribani tushunish salohiyatiga ega bo‘lishi kerak. Bu shuni anglatadiki, ishtirokchilar o‘z harakatlari haqida o‘ylash, xatolari va yutuqlarini tahlil qilish, shuningdek, olingan tajribani kasbiy yoki hayotiy maqsadlar bilan bog‘lash imkoniyatiga ega bo‘lishlari kerak. Shunday ijtimoiy-madaniy amaliyotlarni yaratish muhimki, ular nafaqat ijtimoiy xulq -atvorni rag‘batlantirsin, balki ishtirokchilarga uni hamkorlik uchun zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikmalarning o‘sishi nuqtayi nazaridan tushunishga yordam bersin. Masalan, teatr spektakli doirasida ishtirokchilar tarix va madaniyatni o‘rganishlari, muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishlari, jamoada ishlashni va nizoli vaziyatlarni hal qilishni o‘rganishlari mumkin.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Zamonaviy ijtimoiy-pedagogik amaliyotda inson omilining ahamiyati ortib borar ekan, mutaxassislarning professional faoliyati ko‘p hollarda jamoaviy hamkorlik, o‘zaro ishonch va hamfikrlik asosida amalga oshirilishi talab etiladi. Bu jarayonda “kollaborativ kompetensiya” tushunchasi markaziy o‘rinni egallaydi. Ushbu kompetensiya shaxsning ijtimoiy muhitda samarali muloqot qilish, jamoa bilan maqsadli hamkorlikni tashkil etish, muammoli vaziyatlarda konstruktiv yechim topish, o‘z fikrini dalillar asosida himoya qilish va umumiy natijaga mas’uliyat bilan yondashish qobiliyatini ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1).Nishonova Z. Mahalla tizimida xotin-qizlar faoliyatini tashkil etish. Toshkent, “Oila”, 2021, 160-bet.

(2).Nurmatov B. Ayollar va sog‘liqni saqlash: mahalla yondashuvi. Nukus, “Sog‘lom turmush”, 2019, 15- bet.

(3).Якунина Е.П. Коллаборативное обучение в педагогическом процессе. Санкт-Петербург, СПбГУ, 2019, 180 с.

(4).Qurbonov A. Ijtimoiy barqarorlik va oila siyosati. Toshkent, “Fan”, 2018, 220-bet.

Umirova Gulnoza Zakirbayevna (Urganch davlat Pedagogika instituti doktoranti;
e-mail: umirovagulnoza727@mail.com)

O‘SMIR YOSHDAGI O‘QUVCHILARNI MA’NAVIY-AXLOQIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASHDA GENDER YONDASHUVNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada o‘smir yoshdagi o‘quvchilarni ma’naviy-axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalash jarayonida gender yondashuvning nazariy-metodologik asoslari ilmiy jihatdan tahlil qilingan.*

Tadqiqotda gender yondashuvning pedagogik mohiyati, o'smirlik davrining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari hamda ularning ma'naviy tarbiya jarayoniga ta'siri ochib berilgan. Tadqiqot davomida zamonaviy ilmiy manbalar tahlili, tizimli va taqqoslama yondashuv metodlaridan foydalanildi. Olingan natijalar gender xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan tarbiyaviy jarayon o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishini samarali ta'minlashini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *ma'naviy-axloqiy tarbiya, gender yondashuv, o'smirlik davri, shaxs rivoji, pedagogik metodologiya.*

Умирова Гулноза Закирбаевна (докторант Ургенчского государственного педагогического института;e-mail: umirovagulnoza727@mail.com)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГЕНДЕРНОГО ПОДХОДА В ВОСПИТАНИИ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ У ПОДРОСТКОВ

Аннотация. *В данной статье научно анализируются теоретико-методологические основы гендерного подхода в процессе воспитания подростков в духе духовно-нравственных ценностей. В исследовании раскрыта педагогическая сущность гендерного подхода, социально-психологические особенности подросткового возраста, а также их влияние на процесс духовно-нравственного воспитания. В ходе исследования были использованы методы анализа современных научных источников, системный и сравнительный подходы. Полученные результаты свидетельствуют о том, что воспитательный процесс, организованный с учетом гендерных особенностей, эффективно обеспечивает духовно-нравственное развитие учащихся.*

Ключевые слова: *духовно-нравственное воспитание, гендерный подход, подростковый возраст, развитие личности, педагогическая методология.*

Umirova Gulnoza Zakirbayevna (PhD student, Urgench State Pedagogical Institute; e-mail: umirovagulnoza727@mail.com)

THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE GENDER APPROACH IN EDUCATING ADOLESCENTS IN THE SPIRIT OF MORAL AND ETHICAL VALUES

Annotation. *This article provides a scientific analysis of the theoretical and methodological foundations of the gender approach in the process of educating adolescents in the spirit of moral and ethical values. The study reveals the pedagogical essence of the gender approach, the social and psychological characteristics of adolescence, and their influence on the process of moral education. The research employs analysis of contemporary scientific sources, as well as systematic and comparative methods. The results indicate that an educational process organized with consideration of gender characteristics effectively ensures the moral and ethical development of students.*

Keywords: *moral and ethical education, gender approach, adolescence, personal development, pedagogical methodology.*

Kirish (Introduction). Hozirgi globallashuv va axborotlashuv sharoitida jamiyatning barqaror taraqqiyoti yosh avlodning ma'naviy-axloqiy yetukligi bilan chambarchas bog'liqdir. Ayniqsa, o'smirlik davri shaxs rivojida murakkab va mas'uliyatli bosqich bo'lib, bu davrda axloqiy me'yorlar, qadriyatlar tizimi hamda ijtimoiy xulq-atvor shakllanadi. Shu sababli o'smir yoshdagi o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalash pedagogika fanining dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Mazkur jarayonda gender yondashuvdan foydalanish o'quvchilarning biologik va ijtimoiy-psixologik farqlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etish imkonini beradi. Gender yondashuv tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim metodologik omil sifatida namoyon bo'ladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda ma'naviy-axloqiy tarbiya masalasi shaxsga yo'naltirilgan va aksiologik yondashuvlar asosida talqin qilinmoqda. UNESCO tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishda ta'lim muhitining gender sezgir bo'lishi muhimligi ta'kidlangan [1;54–56-b.].

G'arb olimlari J.Butler va R.Connell tomonidan gender ijtimoiy konstrukt sifatida talqin qilib, uning shaxsning axloqiy va ijtimoiy pozitsiyasiga ta'siri asoslab berilgan [2;67–69-b.], [3;107–108-b.] O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan so'nggi tadqiqotlarda esa gender yondashuvning ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati keng yoritilmoqda [4;79–81-b.], [5;41–43-b.], [6;107–109-b.].

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'smirlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda gender yondashuvning nazariy-metodologik jihatlari yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Mazkur tadqiqot metodologiyasi zamonaviy pedagogik tadqiqotlar tamoyillariga asoslangan bo'lib, unda shaxsga yo'naltirilgan, aksiologik, gender-sez-

gir hamda tizimli yondashuvlar uyg‘un holda qo‘llanildi. Tadqiqot jarayonida o‘smir yoshdagi o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasini tashkil etishda gender yondashuvning nazariy-metodologik asoslarini ilmiy jihatdan yoritishga alohida e’tibor qaratildi.

Tadqiqot deduktiv yo‘nalishda olib borilib, umumiy pedagogik va falsafiy qarashlardan kelib chiqqan holda o‘smir yoshdagi o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasiga oid xususiy xulosalar chiqarildi. Aksiologik yondashuv orqali ma’naviy-axloqiy qadriyatlarning mazmuni, ularning shaxs kamolotidagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilindi. Gender-sezgir yondashuv esa o‘smirlarning yosh va jinsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy jarayonni tashkil etish zaruratini asoslashga xizmat qildi. Tizimli yondashuv yordamida ma’naviy-axloqiy tarbiya jarayoni o‘zaro bog‘liq bo‘lgan komponentlar majmui sifatida ko‘rib chiqildi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

– zamonaviy ilmiy manbalarni tahlil qilish metodi orqali pedagogika, psixologiya va gender tadqiqotlariga oid ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda ilg‘or ilmiy qarashlar o‘rganildi va umumlashtirildi;

– taqqoslama tahlil metodi yordamida ma’naviy-axloqiy tarbiya jarayonida gender yondashuvga doir turli ilmiy yondashuvlar va qarashlar o‘zaro solishtirildi hamda ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlandi;

– tizimli yondashuv metodi orqali o‘smir yoshdagi o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasini tashkil etuvchi omillar, vositalar va pedagogik shart-sharoitlar yaxlit tizim sifatida tahlil qilindi;

– pedagogik kuzatuv metodi yordamida ta’lim-tarbiya jarayonida o‘smirlarning xulq-atvori, munosabatlari va ma’naviy-axloqiy sifatlarining namoyon bo‘lish holatlari kuzatilib, nazariy xulosalar amaliy jarayon bilan solishtirildi.

Mazkur metodlarning uyg‘un holda qo‘llanilishi tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi, ishonchliligi va aniqligini ta’minlashga xizmat qildi hamda o‘smir yoshdagi o‘quvchilarni ma’naviy-axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda gender yondashuvning nazariy-metodologik asoslarini chuqurroq yoritishga imkon berdi.

Tahlil va natijalar (Analysis and resuls). Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, gender yondashuv asosida tashkil etilgan ma’naviy-axloqiy tarbiya jarayoni o‘smirlarning axloqiy ongini rivojlantirishda ijobiy samara beradi. O‘g‘il va qiz bolalarning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda olib borilgan tarbiyaviy ishlar ularning ijtimoiy faolligi va mas’uliyatini oshirdi. Shuningdek, gender sezgir pedagogik muhit o‘quvchilarda o‘zaro hurmat, bag‘rikenglik va ijtimoiy adolat kabi qadriyatlarning shakllanishiga xizmat qildi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Xulosa qilib aytganda, o‘smir yoshdagi o‘quvchilarni ma’naviy-axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda gender yondashuv nafaqat muhim pedagogik yondashuv, balki asosiy metodologik tamoyil sifatida e’tiborga loyiqdir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, gender yondashuvni ta’lim-tarbiya jarayoniga tizimli va izchil joriy etish orqali o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini samarali ta’minlash mumkin. Shu bilan birga, gender xususiyatlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etish o‘smirlarning axloqiy qadriyatlarini chuqurroq qabul qilishi va shakllantirishiga yordam beradi.

Tavsiyalar quyidagilardan iborat:

– gender yondashuv asosida tarbiyaviy dasturlar ishlab chiqish – bu dasturlar o‘quvchilarning yosh va jins xususiyatlariga mos keladigan, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan bo‘lishi lozim;

– pedagoglarning gender kompetensiyasini oshirish – pedagoglar uchun maxsus malaka oshirish kurslari va treninglar tashkil etish, ularning gender sezgir yondashuvni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirish muhimdir;

– empirik tadqiqotlar o‘tkazish – o‘smirlar ma’naviy-axloqiy tarbiyasida gender yondashuvning samaradorligini aniqlash, turli pedagogik texnologiyalarni sinovdan o‘tkazish va natijalarni tahlil qilish zarur.

Mazkur tavsiyalarni amalga oshirish orqali o‘smirlar tarbiyasida gender yondashuvni yanada samarali joriy etish, ularning shaxsiy kamoloti va jamiyatga foydali fuqarolar sifatida shakllanishiga katta hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (References):

(1). UNESCO. Global Citizenship Yeducation: Taking it Local. Paris, UNESCO Publishing, 2020, p. 54–56.

(2). Butler J. Gender Trouble. Nesh York, Routledge, 2020, p. 67–69.

(3). Connell R. Gender: In Shorld Perspective. Cambridge, Polity Press, 2021, p. 107–108.

(4). Abdullayeva D.A. Ta'lim-tarbiya jarayonida gender yondashuv asoslari. Toshkent, "Fan va texnologiya", 2019, 79–81-betlar.
(5). Karimova G.M. Yoshlar ma'naviy tarbiyasida zamonaviy pedagogik yondashuvlar. "Pedagogik tadqiqotlar", 2023, 2-son, 41–43-betlar.
(6). Rakhimova D.A. O'smir yoshdagi o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish: nazariy va amaliy jihatlar. "Pedagogika va psixologiya" jurnali, 2022, 4-son, 107–109-betlar.
(7). OECD. Education and Gender Equality. Paris, OECD Publishing, 2021.

Allaberganova Marifat Kuranbayevna (Urganch davlat Pedagogika instituti tayanch doktoranti; marifatallaberganova196@gmail.com; https://orcid.org/0009-0003-8713-9856)

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIGA IMLO QOIDALARINI O'RGATISHDA TA'LIM MODELLARIDAN FOYDALANISHNING MAZMUNI

Annotatsiya. *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining imloviy savodxonligini oshirishda ta'lim modellaridan maqsadli foydalanish, imloni o'rgatishda zamonaviy ta'lim modellarining o'rni, uning mazmuni, mohiyati, afzalliklari haqida ilmiy-nazariy ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *boshlang'ich sinf, imloviy savodxonlik, ta'lim modellari, ekstrafaol, faol, introfaol, interfaol ta'lim modellari.*

Аллаберганова Марифат Куранбаевна (Базовый докторант Ургенчского государственного педагогического института; marifatallaberganova196@gmail.com; https://orcid.org/0009-0003-8713-9856)

СОДЕРЖАНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ МОДЕЛЕЙ В ОБУЧЕНИИ ПРАВИЛАМ ОРФОГРАФИИ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация. *В статье представлены научно-теоретические сведения о целенаправленном использовании образовательных моделей в повышении орфографической грамотности учащихся начальной школы, роли современных образовательных моделей в обучении орфографии, их содержании, сущности и преимуществах.*

Ключевые слова: *начальная школа, орфографическая грамотность, образовательные модели, экстраактивные, активные, интро-активные, интерактивные образовательные модели.*

Allaberganova Marifat Kuranbayevna (Doctoral Student at Urgench State Pedagogical Institute; marifatallaberganova196@gmail.com; https://orcid.org/0009-0003-8713-9856)

THE CONTENT OF USING EDUCATIONAL MODELS IN TEACHING SPELLING RULES TO ELEMENTARY STUDENTS

Annotation. *This article provides scientific theoretical information on the purposeful use of educational models in improving the spelling literacy of primary school students, the role of modern educational models in teaching spelling, its content, essence, and advantages.*

Keywords: *primary school, spelling literacy, educational models, extra-active, active, introactive, interactive educational models.*

Kirish (Introduction). Bugungi Yangi O'zbekiston hayotining deyarli barcha sohalarida chuqur islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, ta'lim tizimidagi o'zgarishlar haqida faxr bilan gapirmaslikning iloji yo'q. Islohotlarning deyarli ko'pchiligi maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarning ta'lim-tarbiyasiga qaratilgan. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan o'z nutqlarida: "Yangi O'zbekiston – maktab ostonasidan boshlanadi" degan edilar [1].

Kunimiz shiddat bilan rivojlanayotgan, imkoniyatlari keng, har jabhada ilg'or texnologiyalardan va milliyligimizga tayangan holda, chet el tajribalaridan foydalanilayotgan zamonda. Xususan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ta'lim olishiga qaratilgan e'tibor va innovatsiyalar o'qituvchilarimizni ham izlanishdan to'xtatmaydi. Dars davomida o'quvchilarning samarali o'zlashtirishlari uchun turli xil metodlardan, pedagogik texnologiyalardan uzluksiz foydalanib kelinmoqda. Ta'limning maqsadi ham, aslida, o'quvchilarimizning bilim darajasi faqatgina nazariyaga bog'lanib qolmasdan, uni amaliyotda, hayot yo'llarida foydalanishlariga qaratilgan.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili (Research Methodology). Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun muhim mavzulardan biri bo'lgan "Imloviy savodxonlik" nafaqat shu kungi darsni o'zlashtirishlari uchun, balki butun umrga saboq bo'lib qolishini ta'minlashi kerak. Imlo savodxonligi bugungi kunning ajralmas dolzarb muammolaridan biri desak, adashmaymiz. Zero, professor J.D.Eltazarov aytganlaridek: "Yozuv va imlo xuddi til, din va madaniyat singari insoniyatning eng avaylab-asrashi lozim bo'lgan qadriyatlaridan biridir" [3;5-b.].